

*Наталія Деркач,
магістрантка факультету історії
та міжнародних відносин
Ужгородського національного університету*

ОСВІТНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОЇ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ

У статті висвітлено сутність освітніх проблем України та Угорщини, з'ясовано їх негативний вплив на поглиблення співпраці між країнами.

Окреслено основні проблемні питання двосторонніх відносин України й Угорщини у сфері освіти. Запропоновано шляхи їх розв'язання і мінімізації негативних наслідків. Актуальність дослідження українсько-угорських відносин важко переоцінити, адже Угорщина – сусідня країна, з якою ми маємо безпосередній кордон. Угорська сторона наполягає на пом'якшенні мовного питання в освітній сфері України, а українська має на меті захист державної української мови і популяризацію її серед представників національних меншин.

Ключові слова: *освітні проблеми, українсько-угорська транскордонна співпраця, національні меншини.*

The main issues of education in bilateral relations between Ukraine and Hungary are considered in the article. Ways to solve them and minimize the negative consequences of educational misunderstandings are also proposed. The relevance of the study of Ukrainian-Hungarian relations is difficult to overestimate. Hungary is one of the countries bordering Ukraine and has a direct border. On the issue of education, the Hungarian side insisted on softening the language issue in the educational system of Ukraine, and the Ukrainian side aimed to protect the state Ukrainian language and promote it among national minorities.

The aim of the article is to reveal the essence of the educational problems of Ukraine and Hungary and to explain their negative impact on the deepening of cooperation between the countries.

Key words: *educational problems, Ukrainian-Hungarian cross-border cooperation, national minorities.*

Сучасні двосторонні відносини України й Угорщини позначені низкою спірних питань, що сформувалися впродовж довгої історії сусідства. Особливо в останні роки між Угорщиною та Україною виникло чимало непорозумінь, зокрема щодо

мовних питань, освітніх, фінансування угорськими фондами культурних проєктів в Закарпатті та багато інших політичних, культурних, економічних непорозумінь. Одним з найбільш дискусійних питань останніх років стало саме освітнє.

Варто зазначити, що загальна кількість етнічних угорців, які проживають на території України, за переписом 2001 року становить 156 тисяч осіб, з яких 97% проживають на прикордонних територіях Закарпатської області [4]. Здебільшого етнічні угорці проживають компактно і зазвичай спілкуються угорською мовою, відвідують угорські школи, читають угорську пресу, дивляться телебачення угорською. Це викликає значну кількість питань не тільки до українського керівництва, а й до угорського також.

Значне загострення в українсько-угорських відносинах відбулось саме у 2017 році. Причиною стало ухвалення ВР України Закону “Про повну загальну середню освіту” зі статтею 7, що передбачала навчання всіх громадян України, незалежно від їх етнічного походження і національності, українською мовою. Згідно з редакцією цього закону від 25 квітня 2017 року, навчання національних меншин у початковій школі повинно здійснюватись тільки українською мовою, а в середній та старшій школі — більшість та всі предмети, крім української мови, відповідно [6]. Це стало поштовхом до розгортання низки проблем і вкотре загострило мовне та освітнє питання двосторонніх відносин.

В Угорщині назвали освітній закон таким, що повертає двосторонні відносини до “найтемніших часів історії”, а очільник МЗС Угорщини Петер Сійярто назвав його таким, що “дискримінує права нацменшин і закриває всі двері до співробітництва”[7].

Відреагували на закон і в Партії зелених Угорщини, зокрема наголосили, що право використання угорськими меншинами рідної мови в національній освіті є основоположним європейським правом, яке охороняється законами ЄС. Партійна верхівка зелених також застерігала українську владу від “досягнення будь-яких компромісів” у цій сфері, стверджуючи, що створення інституції так званих мовних інспекторів призведе до дискримінаційної практики, бо початкова версія законопроекту їх зокрема передбачала [6]. Також угорська ультраправа партія разом із зеленими у вересні 2017 року оголосила, що блокуватиме всі подальші рішення на зближення України з ЄС. На додаток до всього 4 грудня 2019 року, вже після тривалих суперечок між Україною та Угорщиною Петер Сійярто оголосив, що Угорщина буде блокувати проведення Комісії Україна-НАТО, доки партнери не зійдуться на спільному, що стосуватиметься освітніх питань. Звичайно, подібні дії не йдуть на користь і самій Угорщині та її іміджу, проте це ще раз підкреслює серйозність намірів щодо цього питання [6].

Українська сторона ж у своїх прагненнях висловлювала наскрізну думку про захист української мови, а також просування та популяризацію її серед населення, для якісного пристосування нацменшин в україномовному середовищі, що

також оцінила позитивно Венеційська комісія. Варто згадати, що в 2017 році ексочільник МЗС України Павло Клімкін, на підтримку етнічних угорців України підкреслив, що українська сторона не має на меті їх асимілювати, позбавити ідентичності чи мови [5].

Повертаючись до Закону “Про повну загальну середню освіту” від 2017 року, варто зазначити, що насправді деякі моменти спірності таки є. Перш за все, подібні законопроекти, які стосуються етнічних меншин і національностей, варто узгоджувати й обговорювати з країнами-партнерами, в цьому разі з Угорщиною. Звичайно, як зазначають експерти, такої активності зі сторони України не було, що також могло послугувати поштовхом до ескалації проблеми. Також результати експертизи закону, яку проводила Венеційська комісія 2017 року, показали, що все ж існують певні неузгодженості. Основним висновком комісії стало таке твердження: “Основна ціль (закону) – забезпечити достатній рівень володіння як державною, так і рідною мовами” [7]. Також Венеційська комісія наполягла на перегляді закону задля забезпечення рівноваги в суспільстві. Українська сторона на зауваження реагувала по-різному: більш радикальні політичні партії говорили про тиск на українську мову, а проросійські партії висловлювались про так званий “утиск нацменшин”.

Загалом сама процедура прийняття Закону “Про повну загальну середню освіту” і його імплементація важко давалась українському уряду. Проте певної єдності все-таки вдалось дійти. Верховна Рада продовжила період запровадження навчання українською мовою для нацменшин. Зокрема, особи, які належать до нацменшин України, мови яких є офіційними в Європейському Союзі і які почали здобувати загальну середню освіту до 1 вересня 2018 року мовою відповідної нацменшини, до 1 вересня 2023 року продовжать здобувати таку освіту згідно з правилами, які існували до набуття законом чинності [2]. Тобто це означає, що на нинішньому етапі впровадження закону відтермінували, чого і вимагав уряд Угорщини.

Також показовим є соціологічне дослідження, проведене до форуму “Re:Open Закарпаття” в Закарпатській області фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 24 серпня–6 вересня 2020 року. Опитування продемонструвало, що серед представників національних меншин найбільш поширеною є позиція, що в школі в початкових класах навчання може бути мовою національної меншини, в старших класах і вищих навчальних закладах - лише українською (35%). Лише 5% опитаних представників національних меншин вважають, що і в школі, і у вищих навчальних закладах цілком можливе навчання мовами національних меншин, що є досить показовим і відкидає будь-які можливості спекуляцій на цьому ґрунті [1].

Також досить проблемним питанням українсько-угорського співробітництва є низький рівень володіння українською мовою етнічними угорцями. Саме це часто

стає причиною їх виїзду в Угорщину для здобуття там освіти зокрема. Також у школах, де навчаються винятково етнічні угорці, викладання української мови не є на належному рівні, це котрий рік демонструють усереднені результати ЗНО на Берегівщині, які дорівнюють 132 балам [6]. Причиною є те, що етнічні угорці живуть компактно, тобто мова, якою вони зазвичай спілкуються, - угорська, а потреби у вивченні української мови вони не відчують. Загалом для покращення ситуації, як зазначав Іштван Гержа - уповноважений МЗС Угорщини за співпрацю між областю Саболч-Сатмар-Берег і Закарпаттям - ще на початку 2019 року в місті Берегово почали функціонувати курси української мови для етнічних угорців, що проводились за підтримки Партії угорців Закарпаття (КМКС) [5]. Курси передбачали безкоштовне навчання з можливістю складання іспиту на рівень знання мови. Варто також згадати той факт, що індикатори контролю якості і ефективності проведення цих курсів не були передбачені, але за фактом існування курси функціонують. Український уряд також підтримав ініціативу з курсами української мови для нацменшин, зауважуючи, що в питанні мови та освіти варто консолідуватись.

Позитивним зрушенням у двосторонніх відносинах, зокрема в питанні освіти, став візит Петера Сійярто 27 січня 2021 року в Україну. В рамках візиту відбулась його зустріч з міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою [6]. Міністри обговорили створення робочої групи щодо розв'язання питання освіти для етнічних угорців. Ініціатива виявилась успішною, бо станом на сьогодні проведено три засідання українсько-угорської робочої групи, останнє з яких відбулось у вересні 2021 року. Результатами їх роботи стали посібники і підручники для вчителів, які навчають нацменшини, а також обговорення Меморандуму про взаєморозуміння між міністерством освіти та науки України та міністерством закордонних справ і торгівлі Угорщини про співробітництво за стипендіальною програмою Угорщини на 2022-2024 роки [3]. Очільник МЗС Угорщини зауважив, що вони бажають скорішого розв'язання освітнього питання для покращення відносин з Україною. Також Петер Сійярто підкреслив, що розв'язання цього питання буде означати «потепління в українсько-угорських відносинах» і вони «просунуться вперед» [5].

Висновки.

Отже, якщо узагальнити все вищевикладене, можна дійти висновку, що деякі моменти освітньої проблематики українсько-угорських відносин є справді вагомими. Існує багато «червоних ліній» і «гострих питань». Причиною є й історично вкорінене побоювання угорців про зникнення мови і разом з нею угорської національної ідентичності як такої, а можливо політичні амбіції окремих представників влади.

Варто наголосити, що погане володіння українською мовою етнічними угорцями значно перешкоджає їх соціалізації в українськомовному суспільстві, а Закон

України “Про повну загальну середню освіту” має на меті змінити подібний стан справ, враховуючи всі особливості освіти етнічних груп.

Удосконалення питань освіти та унормування спірних політичних питань давало надію на покращення двосторонніх відносин. Та останні події, а саме блокування Угорщиною приєднання України до Об’єднаного центру передових технологій НАТО уже в кінці 2021 року, вкотре доводять, що багато чого все-таки залежить від позиції і самої Угорщини. Адже блокування Угорщиною членства України в ЄС і НАТО, які є стратегічно важливими для розвитку її зовнішньополітичного становища, не можуть позитивно впливати на двосторонні відносини, навіть за умови присутності такої чисельної етнічної групи на її території.

Варто присвятити більше уваги дослідженню цього питання, але абсолютним є той факт, що уряд України не має на меті асимілювати етнічні меншини, а також позбавити їх ідентичності. Освітній закон передбачав поліпшення умов пристосування етнічних меншин до українськомовного середовища задля можливості їх подальшого розвитку рівною мірою як в Україні, так і в країні їх етнічного походження, не порушуючи їхнього права на самобутність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт за підсумками опитування в Закарпатській області. URL: <https://dif.org.ua/article/analitichniy-zvit-za-pidsumkami-opituvannya-v-zakarpatskiy-oblasti> (дата відвідування 19.01)
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. Закон України “Про повну загальну середню освіту” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата відвідування 19.01)
3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Українсько-угорська робоча група з питань освіти провела 3-тє засідання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayinsko-ugorska-robocha-grupa-z-pitan-osviti-prov-ela-svoye-3-tye-zasidannya> (дата відвідування 19.01)
4. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (дата відвідування 19.01)
5. Україна та Угорщина домовилися провести переговори щодо мови та освіти. URL: <https://amp.dw.com/uk/ukraina-ta-uhorshchyna-domovylysia-provesty-perehovoryshchodo-movy-ta-osvity/a-563583> (дата відвідування 20.01)
6. Чи можливо зупинити ескалацію українсько-угорського конфлікту. URL: <https://suspilne.media/amp/85668-ci-mozливо-zupiniti-eskalaciu-ukrainsko-ugorskogo-konfliktu-poasnue-ekspert/> (дата відвідування 19.01)
7. Чи легко буде виконати рекомендації «Венеціанки» щодо мови освіти? URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/12/13/7074995/> (дата відвідування 19.01)

REFERENCES

1. Analytichnyy zvit za pidsumkamy opytuvannya v Zakarpat-s'kiy oblasti [Analytical report on the results of the survey in the Transcarpathian region]. *dif.org.ua*. Retrieved from <https://dif.org.ua/article/analitichniy-zvit-za-pidsumkami-opituvannya-v-zakarpatskiy-oblasti> [in Ukrainian].

2. Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. Zakon Ukrayiny “Pro povnu zahal’nu serednyu osvitu” [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine. *zakon.rada.gov.ua*. Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education”]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
3. Ofitsiynyy sayt Ministerstva Osvity i Nauky Ukrayiny. Ukrayins’ko-uhors’ka robocha hrupa z pytan’ osvity provela 3-tye zasidannya [Official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The Ukrainian-Hungarian Working Group on Education held its 3rd meeting]. *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayinsko-ugorska-robocha-grupa-z-pitan-osviti-prov-ela-svoye-3-tye-zasidannya> [in Ukrainian].
4. Pro kil’kist’ ta sklad naseleennya Ukrayiny za pidsumkamy Vseukrayins’koho perezysu naseleennya 2001 roku [On the number and composition of the population of Ukraine according to the results of the All-Ukrainian Population Census of 2001]. *2001.ukrcensus.gov.ua*. Retrieved from <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> [in Ukrainian].
5. Ukrayina ta Uhorshchyna domovylysya provesty perehovory shchodo movy ta osvity [Ukraine and Hungary have agreed to hold talks on language and education]. *amp.dw.com*. Retrieved from <https://amp.dw.com/uk/ukraina-ta-uhorshchyna-domovylysya-provesty-perehovory-shchodo-movy-ta-osvity/a-563583> [in Ukrainian].
6. Chy mozhlyvo zupynyty eskalatsiyu ukrayins’ko-uhors’koho konfliktu [Is it possible to stop the escalation of the Ukrainian-Hungarian conflict?]. *suspilne.media*. Retrieved from <https://suspilne.media/amp/85668-ci-mozливо-zupiniti-eskalaciu-ukrainsko-ugorskogo-konfliktu-poasnue-ekspert/> [in Ukrainian].
7. Chy lehko bude vykonaty rekomendatsiyi «Venetsianky» shchodo movy osvity? [Will it be easy to follow the Venetian’s recommendations on the language of education?]. *www.eurointegration.com.ua*. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/12/13/7074995/> [in Ukrainian].